

Gospodarske novice.

(*Drage hruške*). Letos je bilo brez števila veliko ôs in čmerlov, ki so silno škodo delale sadju. Mestna gosposka v Stuttgartu na Virtemberskem je tedaj oklicala, da če podariti 12 krajc. srebra, kdor ji prinese osno gnjezd, 18 kr. za čmerljino. Kdo pač je bil bolj vesel kot ondašnji otroci tega oklica! O 2 dneh je mogla mestna gosposka plačati 99 fl. 42 kr., — toliko gnjezd so pritirali fantje! Znižala je potem oklicano ceno na polovico. — Ptiči — opominja česki gospodarski tednik — bi pač veliko cenejši pobirali te gnjezdica, in celó brez plačila bi opravili to delo in še marsikako drugo ravno tako koristno, ako bi bilo mladim in starim prepovedano, da bi ne smeli pokončavati tičjih gnjezd z jajčki in mladimi vred! Al ni to narobe svet? Gnjezde pobirati in pokončavati dobrotljivim tičem, ktere je Stvarnik vstvaril, da pokončujejo in zatirujejo škodljivo žival, je pripušeno, — in otrokom se plačuje za osnje in čmerljine gnjezda, ktere bi bili tiči naj bolje in brez plačila odpravili! Oj, zares narobe svet!

(*Zmiraj več se sadi turšice*). Iz Eslinga na Virtemberskem se sliši, da turšica od leta doleta bolj spodriva terto v taci krajih, ki niso za vino posebno dobri. Več vinorejcov je mesca majnika, ko je po hudem mrazu terta pozebla, sadilo v take ngrade turšico, ktero je prétekli mesec lepo bilo viditi — tako visoka je izrastla in nastavila debele storže. Čeravno si gospodar zgube, ki ga je zadela po pozebljini terte, ni s turšičnim pridelkom popolnoma nadomestil, mu je turšica vendar nekoliko povernila škodo in mu podala dobro hrano. — Naj bi bile te skušnje tudi drugim izgled, ako jih enaka nesreča zadene!

(*Tertna bolezen*). Časnik „Coll. dell' Adige“ naznanja, da vkljub vsim pripomočkom je v Veroneški okrajni bila letos tertna bolezen grozno huda. Le v Soavi v nekem majhnem ngradu je ostalo vse grojzdje čisto zdravo in lepo, kjer so terte po zemlji položili. Prof. Cuppari v Pizi, Brambilla v Pavii, prof. Trevisani v Padovi in dr. Rossi v Rimu priporočajo to pokladanje tert kot naj gotovsi pomoček zoper to kugo. — Dosti veljavnih prič! — da bi le res pomagalo.

Škorci.

Naj sledeči spis, ktereга iz neprecenljivih bukev „Meyer's Volksbibliothek“ povzamemo, pokaže domačinom, kako koristni za poljedelstvo, vertnarstvo in gojzdnarstvo so ptiči posebno škorci, in kako prijazno z njimi v družih deželah ravnaajo — v poterjenje tega, kar so „Novice“ v 76. in 77. listu pisale.

Tù smo k staremu škorcjemu gnjezdu še eno leseno hišico pribili, ki je ravno dovolj velika, še eno škorcjo družinico nevihte varovati. Nataknili smo jo na dolgo prekljo in zdej vse vkup na hruševo vejo privežemo. Visoko kakor petelin na zvoniku gleda tičjak čez druge drevesa in ker v moje okno zrè, ga bom tudi jez pridno ogledaval, — da bi le že krilati gostje prišli!

Kdaj bodejo pa prišli? Mesca marca (sušca) je snežena odeja že odvezeta poljem in travnikom, in solnce že toplo sije. Toda zrak je še neprijeten in merzel in ponoči še voda pomerzuje. Le ostanite toraj, veseli škorciki, še nekoliko časa unkraj planin, le blodite še po pontinskih močirjih in po napolitanskih livadah, kamor moč merzle burje ne seže; našemu sušcu, ki ima

rep zavit, ni štopati, kakor tudi termastemu malemu travnu ne, ki ljudi priljudno pod milo nebo vabi, da jih potem potresene s snežinkami na dom zapodi. Pa kaj vidim? Škorci (Staare) so z berzovozom prišli, in danes je še le 25. sušca. Prederzneži! se vé, vi se zanašate na svoje poletne gradičke, ktere imate na Nemškem, in na svoje lesene kočice v Švajcu. Pa s červiči in kebrički šlo bo vam hudo in postiti se bote mogli, da vam bojo rebrica pokale. Saj je poversje zemlje še terdo, kakor led, razun jelševih in brezovih popkov nimate še kaj sladkati, razun nekterih kop gosencjih jajček.

Lej no! una dva tam čez sta se svojega starega staniša zopet polastila, drugi pa ferfetajo okoli dreves in iščejo kraja, kjer bi zložno bivali in živeli. Nove poletne palačice moje še nobeden ni zagledal; a pač, tù so že trije. No, dobro došli! veseli potovavci, le z lepo se pogodite za staniše — v njem je le za enega moža in eno družico prostora, in če še otročiči pridejo, ni celó nobene izbice moč oddati. Veselo žvergolite in menite: „to ni preslabo“ — pa kam že preč letite? Hočete li te novice ujem in tetam svojim donesti? Naka! eden se verne, se ustavi, smukne skozi okrogle vratica, si hišo od zvunej in od znotraj ogleduje, potem skaklja na ravno strešico, razprostre černo-sive peruti, ktere s svojimi belimi marogami migljate, kakor zlato in srebro. Iztegne svoj rumeni kljunček v jasni zrak, in žvižga tako milo in ljubeznjivo, kakor da bi svojo ženico klical: le hitro dojd, prav kmalo, staniše je že dobljeno!

Pač res staniše je že dobljeno, toda ga boš mogel drugim ubraniti. Tù že prideta dva rokonjača in tolovaja, dva derzna vrabca, — menita, da je stanišče za nju narejeno, Vstopita se, meni nič tebi nič, zraven škorca, kteremu za družino nič mar ni; smuka spet skozi okroglo linico, potem izleti iskat svoje ženice. Vrabca ne preišljujeta dolgo in vlomita tudi v notranjo hišico, odideta in spet prideta in se vedeta, kot da bi bila tukaj doma. Škorec tudi spet prileti, — je prav poterpežljiva dušica; pusti silnim neslanežem njih djanje in misli sam pri sebi: „bo vendar le moja kočica brez bojevanja“. Ali sivosukneža se ne šalita, prinašata bilke in liste v kljunih in hočeta ležišče v stanici napraviti. Zdaj pa se škorcju zadosti zdí in spodi nepovabljenega goste. Med tim pride ženka njegova in sedaj je veselje veliko. Začneta se popraševati in si praviti, in urno gresta po okoli enmalo na sprehod. Ali komaj sta odšla, že sta spet vrabca tukaj in posedeta prazno stanovanje. Škorca se verneta, odpodita enega vrabca, ki se je na strehi male hišice šopiril in se vrineta v notranjo hišo, kjer se je nesramni vsiljenec brezskerbno vselil. Precej dolgo to terpi: prepričati se ta buzakljunski tič ne dá; ker pa le iti noče, ga močnejša popadeta in na ravnost skozi vratica pahneta. To je nar bolj priprosta sodnija, in zdaj je mir. Sicer še pride nekoliko radovednih škorcov, kterim na obrazu bereta, da hočejo noter skozi duri; že se jim vstopita nasproti in rečeta osorno: nazaj!

Toda, ubogi revčiki, hudo vreme tudi vam žuga: „nazaj!“ Tù merzli sever sneževja nanosi, tako strahovito, kakor le o božiču biti zamore. Kaj pa zdaj? — Letite nazaj v tople južne doline. Slušajte moj svet! Vsi škorci so odšli, šest dni ne vidim nobenega na negostnih livadah. Kako deleč so ljubi tički nazaj potovali, sam Bog vé. Vendar se pa vsi obvarovani vernejo in berž znašajo bilke in liste, in kar se še mehkega dobí, in si naredé toplo ležišče, ktereга je zares treba. Po dežju in snegu spet solnce pride, popki in glavice na drevju otekajo, pomlad je blizo. Veselega upa škorcčevka zleže eno jajce, še eno, še eno, celó pet in gospod škorec poje zahvalno pesem za obili blagoslov. To bo prijetno žvergoljenje, kadar bo mladina izlezla in hruška svoje perje zadobila. Že na češnjah in slivah leže bele cvetne

snežinke, moja hruška razvija svoje bele, lepa jablana zraven rudeče cvetlice, in plavo nebo se prijazno na blagreno zemljo smeja. Jez bi tudi rad tiček bil!

(Dalje sledi.)

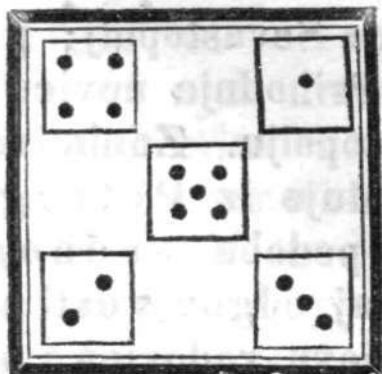
Zgodovinski pomenki.

Rimska cesta iz Akvileje čez Emono v Sisek.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Po Emoni stoji naznamljen v Antoninovem potopisu: Praetorium Latobiorum, Latovicorum. Plini imenuje rod Latovici. Mi smo že razložili božanstvo pod imenom Latovus, Latobius, in smo vidili, da ime Latov (der Lotusgekränzte) imajo božanstva Brama, Vishnu in Shiva, da toraj zna pod imenom Latovus augustus eden tih treh božanstev se razumeti. Ime Latovici je torej mitologično nastalo po častju cveta Late, Lote, ktera je bila symbol matricis seu virtutis generativae ex calore et humore procreatricis. Zato ta cvet nahajamo tako pogosto za zaznamek na rimskih kamnih v Noriku in Panonii. To postajo vsi iščejo pri dnešnjem tergu Rače, ali, kakor nekteri pišejo, Radeče. Na tenko sem poslušal iz ust Račanov izgovarjanje tega imena, ali nisem mogel zapaziti, da bi se pisati moglo Radeče. Vendar nam je ohranila ta okolica spomin na stari „Praetorium Latovicorum“ in sicer v imenu celo blizo Rač ležečega grada in vasi Hotemež. Cvet lota, lata (Lotos) se veli v sanskritu kamala, od kama, cupido, torej kamala toliko kot „flos voluptatis sensualis cupidinis“. Ime lota, lata, izpeljujem iz sanskritskega glagola lat, kar izvirno pomeni gelüsten, in ker se otrokom vse dovoli, ter se tudi rabi v poznamenji puerilem esse *). Lata in kamala ste torej izraza edinega pomenka, in pomenita to, kar hoteti, hot, hotivost, die Lust, das Gelüste, in obnovljeno ime Hotemeš je ohranilo stari pomen Latovici. Razlaganje tega imena podpira tudi ta okolščina: „Praetorium Latovicorum“ je ležal kraj vode Save. Vodo so stari imeli za prvo materio vsega rodenja (Grundstoff aller Zeugung) in lota je bil povodni (Wasserpflanze). Zna biti, da gerb Račkega terga stoji v kakošni zavezi s starim bogočastjem. Rekli smo že, da so stari Indi spoznali pet prvih moči prirode. Številka pet se nahaja, kakor v ljublanskem gerbu (pet limbarjev na starih ljublanskih denarjih), tako tudi v račkem. Na četverovoglastem polju je krona kraj krone listne kinčarije in v sredi polja pet kock v sledeči obliki:

Tukaj vidimo pet kock: srednja kocka ima 5 pik; zgornje, če se poštejevate, tudi storite 5; ravno tako dolnje. Ako pa Račani v svojem arhivu imajo kje drugo razlaganje, rad svojo zaveržem. Nisem terdoglaven, ako me kdo boljša s točnimi dokazi podučí.

Po cvetu Loti nahajamo na Štajarskem rimsko postajo Lotodos; dnešnja ves, kamor domači zgodovinslovec Muhar to postajo stavlja se veli Žitje (Žiče). Gori smo čuli, da je lota symbol virtutis generativae — rodívne moči, rodívna moč pa stori žitje, tako bi tudi tu razlog našli za svoje terdenje. (Dalje sledi.)

*) Iz sanskritskega lat izvira slovenski glagol lotiti se, latati se česar; dela se lotiti, nach Arbeit greifen, begehren, Lust haben. Pis.

Za poduk in kratki čas.

Torkla.

Malega so me večkrat strašili s torklo. — Torkla je po stari vraži bila pošast, ktera je moč škodovati imela po torkih; od tod nje ime. Stanovala je na diljah (pod streho) za dimnikom (pri nas rorom) in je napadala in morila ženske, ki so ob torkih kruh peklo, robje ali perilo kuhale (žehtale). Še zdaj je pri nekterih naših gospodinjah neumna navada, da nočejo rade ob torkih, kakor tudi ob petkih ne kruha péči ne žehtati. — Od torkle sem čul pripovedavati, da se ji pripisuje sledeče grozno delo: Bile ste sestre, ki ste v torek rano vstale in jele perilo kuhati. Ker ste pa obé dvé premalo imele opraviti v kuhinji, gré ena na dilje po kodelico, da bi prela, druga pa je čaka. Al sestra ne pride doli, le samo se čuje jok in stok, tertje in ropot. Sestra, ktera je spodej bila, jo kliče in kliče, pa namesti sestre ji odgovori torkla: „Naj poglonbam (zna biti poglojem) in pojém“.

Sestra zove drugo- in tretjikrat, pa jednako odgovarja torkla. Vsa prestrašena popusti vse ter beží v posteljo. Le ko je stalo solnce že visoko, še si komaj upa iti gledat in iskat sestre svoje na dilje. Oh joj! kaj vidi — oglodane na kup zložene kosti, iz katerih je torkla snedla mesó.

Kako bi se dala vpodobiti pošast ta, nisem mogel zvediti; pa tudi na tem ni nič ležeče, — bolj bi nas mikalo — kaj ne? — poznati tisto žensko, ki je vidila oglodane kosti svoje sestre! Strah je nedolžna stvar, ker je v sredi votel, na krajih ga pa nič ni, — al tistih, ki se ga bojé in v boječnosti vidijo in slišijo neznane stvari, tistih se mora pameten človek bati, da si ne prismodí svojih možganov.

Prav bi bilo, da bi rodoljubi naši nabirali take vražne pravlice po vsih kotih in jih dajali na beli dan, da vsak vidi pri svitem solncu tiste pošasti, ki rogovilijo še dandanašnji po glavah vražnega ljudstva!

Janez T.

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Siseka 24. sept. Čez 8 tednov je včeraj spet enkrat začelo deževati, pa če ne bo več dní deževalo, ne bo moč ladjam gori iti. Danes je cena bačke pšenice 6 fl. 40 kr. do 6 fl. 45 kr., bečkerečke 6 fl. 40 kr., napolice 5 fl. 20 do 5 fl. 25 kr., koruze 3 fl. 30 do 3 fl. 40 kr., ječmena 3 fl. — 2 fl. 45 kr., ovsa 2 fl. — 1 fl. 54 kr. vagan. Ker je vse žito v Banatu še zmirej dražji kakor tukaj, se ne more nič vediti, kako se bo banaška cena z našo poravnala.

Iz Celovca. Spodna realna šola z 3 razredi se bo vsled tukajšne obertnijske potrebe razširila v višjo realno šolo z 6 razredi.

Iz Loške doline na Notrajn. 29. sept. D—n. Kakor drugod, je tudi pri nas letošnja prezgodnja slana veliko škodo naredila, pa več na fižolu in turšici, kakor na ajdi, ker imamo tukaj večidel zgodnjo ajdo in celó malo sterniške. Po tem hudem mrazu pa je bila tako nenavadna vročina, da še poleti solnce tukaj ni tako peklo; pa zopet hud mraz je vstal ponoči od 22. do 23. t. m.; zjutraj smo okoli in okoli nas po hribih vidili sneg, in burja ga je še clo na ravno prighala. V šneperskem gojzdu pri klanski polici, blizo Snežnika je bilo tako hudo, da je 32 glav živine, nekoliko volov, nekoliko pa ovác, zmerznilo; tudi en mož od Klanga je zmerznil, enega se pa komaj še smerti oteli. Snega je bilo na dva čevlja debelo. Res čudno vreme! — Te nagle premembe vremena so pa tudi zdravju človeškemu škodljive, in že se čutijo slabi nasledki pri nas.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 11. oktobra 1854.

List 81.

Moje skušnje s turšico.

Prav je, da se do dobrega preresetá vrednost turšice. To pa se naj bolje opravi, če se dá skušnjam govoriti, pa gotovim skušnjam, ktere so očitne vsim sosedom. Rad toraj tudi jez povém, kar vém, in povabim vsacega, ki se hoče prepričati, kako šna je moja turšica, naj pride k meni, ali naj vpraša sosedov mojih.

Že 7 let sadim jez turšico, in sem kaj vesel, da jo sadim. Skušal sem pa v teh 7 letih skor vsako leto kaj družega; zadnje 2 leti sem jo na sledečo vižo na bolje opravil.

Zemlja mojih njiv je pusta, pešena, suha, kakor sploh v našem kraju na Hujah. 4 bokale na 1 oral (job) ali pol mernika (polovnjaka) na 2 orala je navadno sadim. Letos sem 2 orala s turšico obsejal, in nadjam se, da je bom dobro čez 100 mernikov pridelal.

Sadim jo 1 čevelj in pol saksebi; nekterim se zdí to preširoko, pa se motijo. Med turšico pridelujem jez še blizo 50 mernikov fižola, kakih 5 voz buč, in poverh še retkve, ki mi zraste prav debela.

Gnojim malo, ker le malo gnoja imam. Vém, da bi še veliko več pridelal, ko bi bolje gnojl, — pa kako, ker ne morem? Gnojim turšici, kakor reži. Gnoj moj je kravjek, namešan z listjem, slamo in žaganjem.

V jeseni globoko in vse na ravno ali na ploh (vse na eno stran brez rozorov) izorjem, da se zemlja pozimi dobro podela.

Spomladi, kakor hitro sneg skopni, povlečem njivo z oestro brano, da jo lepo očistim in vès plevél odpravim. Potem en dober teden pred sv. Jurjem še enkrat orjem in globoke razore napravim, pa na pol ožje kakor jih moji sosedje navadno delajo. V te razore ravno preden turšico sadim — ene dni pred mescom majnikom — namečem gnoja, in ga tako podorjem, da na obe strani še ena brazda nepognojene zemlje ostane za osipanje, kar se o sv. Petru z osipavnim drevesom in sicer globoko zgodi.

Na tisto brazdo, ki je pognojena bila, sadim turšico, 1 čevelj in pol saksebi; v vsako jamico veržem po dvoje zern, 3 pavce globoko. Med turšico pa sadim fižol.

Ko se turšica prikaže, obhodim eno versto za drugo, in povsod, kjer se dve kalí prikažete, odtergam eno preč, in dam vse čisto opleti. Z dvema zernoma v vsako jamo si hočem le zagotoviti, da mi noben prostorček prazen ne ostane, če bi eno zerno ne kalilo *).

Blizo 3 tedne potem, ko je turšica že za 2 pedí zrastle, okopljem vsako steblo tako, da je

korenina njena popolnoma okopana in vès plevél pokončan. To se mora berž po kakem dežji opraviti. In potem se mora turšica koj po dežji z drevesom osipati, in sicer, kakor sem gori rekel, z nepognojenimi brazdami. Pri tem delu imam pa le to omeniti, da mora en človek zraven drevesa iti in vsako turšično steblo z roko prijemati, da ga zemlja, ki jo plug na stran meče, ne polomi.

Slana ni letos moji turšici celó nič škodovala. Jez sam nisem imel ajde zraven turšičnega polja; sosed moj jo je pa imel eno njivo; pa tudi te ajde ni slana posmodila, druge pa je v tem kraju. Morebiti ji je bila moja visoka turšica zavetje.

Na Hujah blizo Krajna.

Janez Jalen.

Škorci.

(Dalje.)

Pač je življenje tičev in zlasti škorcov veselo! Zjutraj zarano, ko še ljudje v perncah zakopani leže, že žvižgajo oni jutranje pesem in prično vsakdanje sprehode od travnika do travnika, od verta do verta. Povsod imajo dobre znance, povsod najdejo družino, bodi si pri golobih, pri vranah, ali tudi le pri vrabcih. In kamor pridejo, tam pobegne dolgičas, ter šeptajo in pripovedujejo, kolikor jim ljubo, in gostijo se celi ljubi dan; škorci so namreč snedeni lakomniki. Najdejo vsakega červčka in vsako gosencico in slabo bi se našim drevesom godilo, če bi se škorci toliko ne trudili ta merčes pokončati. Zares prav koristni tiči so, in ker so razun tega še prav šaljivi in prijetni, jih dobroserčni Nemec noče jesti, kar storí Lah, ampak zida jim lesene hišice. — Kadar poskočno škorcjo množico veselo poskakovati vidim, mi ne pride na misel, takega govornika vjeti. Pač da je škorec pravi Ciceron in Demosten med tiči in še velicega črnega krokarja v zgovornosti ali jezičnosti prekosí. Pa je tudi lahkomišljena živalica, in kadar si bodi, svojo modrost spet pozabi, da mora poterpežljiv učitelj z njim spet od konca začeti. Zato pustim tega pohajavca, naj skače in leta, kamor hoče, naj žvižga in poje, kakor mu je Bog kljun vstvaril.

Sedaj je prišel ljubi majnik, in s tako prijaznim obličjem, da še nikoli tako ne. Vse mergolí in žvergoli in se veseli, kar le leta in lazi. In tudi v škorcjem gradičku se je oživilo, — že so trije mladiči izlezli in odpirajo kljunčke in prosijo kot kristjani ljubega Boga: „Daj nam danes vsakdanji kruh“. In v tem, ko babica na svojih dveh zadnjih jajčkih čepí, škorec prihaja in odhaja, in donaša kebrov in červčkov na kupe. Jutri, pravi vertnar, bota zadnja mladiča jajčji zapor prederla, in potem prideta cče in mati na polje.

nega vidi, smo že tudi od tega pridnega in umnega kmetovavca slišali babjoverce blesti, da mora kakošno copernijo uganjati, ker ga vidijo včasih po turšični njivi gori in doli hoditi! Umnost in pridnost kličete blagoslov božji na njivo poljodelca: to je, kar se nevednemu ljudstvu zdí copernija!! Vred.

*) Gosp. Jalen ima zmirej posebno lepo turšico, tako, da je je veselje viditi, in se ljudje čudijo. Kakor pa nevedna množica koj rada kakošno copernijo pritikuje, če kaj poseb-

In res, tū se oba v letanji skušata in mladičem tako pridno hrane donasata, da se bojim, mali lačneži bi si želodec pohabili. Je li se pa deleži med petero tičkov po pravici razdelé? Pa prej ko ne so vsi krepki in zdravi, ker tako močno vreščijo in čvercé, da se vse v mojo stanico sliši. In starec in starka sta še enkrat tako pridna in urna, kakor prej; celi božji dan si ne dasta miru in pokoja in nimata časa več za drušino, le memo gredé povesta svojim tetkam in ujem kaj od svoje družine in kako so ljubi otrociči vsi zdravi in veseli.

Ali danes je nanagloma vse potihnilo, pa ne da bi že vsa rodbina izletela bila? Škoda, da nisem bolj zgodaj vstal, in prvih vaj v letanji vidil. Grem po dolgo lestvo in pogledal bom v škorčišče, da se bom tega prepričal. Kako prazno! samo ena blazina, ktera pač ni mehka, pa vendar očejena. Tū je vse pridno pometeno in pobrisano, in razumevno je, da v tako čistem zraku otrociči tako hitro dorašajo in tako krepki prihajajo. Trije hišniki plašni priferfetajo, — bodite brez skerbi, jez nisem vrabec in pustil vas bom pri miru! Še en par mladičev priskaklja, verlo žvižga in si s kratkimi perutnicami takt bije. Toda v očetovski stanici jim je že pretesno, sami hočejo po svetu srečo poskusiti — smuk! že so odleteli, obiskujejo sosede in prijatelje in ponosno starim kažejo, kako dobro znajo leteti. Dolgo travo pod sadnimi drevesi so pervikrat pokosili, in zdaj smešni ptički po travniku šetajo z urnimi koraki. Letajo predérzneži še k vranam, ki tam čez na brezi v suhljadi gnjezdijo, pa tukaj jo slabo naletijo. Čudni osorneži ne marajo za škorčje šale in vsakikrat veselo tropo nevoljno odpodé.

Kaj? že vdrugič jajčke ležeš? ali jih še ni prejšnjih pet zadosti? Tako na tihem starko poprašujem. In starec se spet na hišno strešico vseda in tako tanko piska, kot da bi mi hotel odgovoriti: Pač morava pridno leči, ker manjka nama novincov za naš polk. Kmaló bo prišla jesen, za tisti čas je razpisana velika vaja za bližnji odhod v južne dežele. In skorej še bolj hitro kakor pervikrat je starka zlegla: že so spet štirje mladiči v gnjezdu, in ti ne dobijo samo čerčičev, kebrov in gosenc, tudi raznega sadja in češnja dobro vé, da škorci niso nič manj spretni uzmaviči, kakor vrabci. Kaj vse tak škorec na en dan ne znese! čudovito je. Dobro naj vam tekne! saj nam še dovolj ostane, in še dolžni smo vam za to, da nam drevje gosenc otrebite. (Konec sledi.)

Parobrodstvo in železnice.

Brodovi (barke, ladje) so se od nekdanj gibalí od enega mesta do drugega le s pomočkom veslanja in vetra, ki je pihal v njih jadra, vozovi pa le s pomočkom vprežene živine ali v obče z vleko, kar je vsakemu znano. Potem ko so učeni možje dobro spoznali moč in silo sopara (puha, pare), so bili začeli, posebno neki Blasko de Garay v letu 1543 po Kristusovem rojstvu, Savary v letu 1736, Watt v letu 1775, in drugi misliti, da tako brodovi kakor vozovi bi se mogli gibati od enega kraja do drugega tudi s pomočkom soparjev, tedaj brez veslanja, brez vetra, brez vprežene živine, brez vlečenja. Pervi parobrod, to je, brod ali barka, ki jo žene para (sopar), je bil rinjen iz ladje-nice v morje v letu 1788, tedaj pred 76 leti v severni Ameriki, in sicer v Filadelfii, kjer ga je bil napravil neki Jonatan Fič, urar. Pervi parovozovi (hlaponi) pa so prišli v rabo še le v letu 1802, dasiravno jih je bilo še poprej nekoliko narejenih, kateri pa so bili zaverženi kot nekoristni in nerabljivi.

Dan današnji vsak človek pozna korist in hitrost, s katero se vozovi po železnici, barke po morji vozijo. Če bi bili pred sto leti komu rekli, da, če se zjutraj o

petih usede v Ljubljani na voz, pa pride ob šestih zvečer že na Dunaj, mislil bi bil, da ga za norca imajo. In zdaj vsak vsaki dan to lahko skusi. Ker je pa vendar še marsikdo, ki nima nobenega pravega zapopadka od te prečudne pa vendar naravne naprave, hočemo nekoliko od nje povedati.

Soparji (hlapi, pare) so po vročini sila raztegnjeni drobci vode ali kake druge tekočine, ki se vzdigujejo kviško, kakor dim iz gorečih derv. Kadar se tega puha zbere več skup, pa ga vročina še zmiraj razteguje in saksebi sili, dobí neizrečeno moč in sicer takošno, da žuga raznesti posodo, v katero je zaklenjen, in jo tudi raznese, ako se ga preveč nabere v nji in se mu odduška ne dá. Ker se tedaj v posodo do tiste mere, da je ne razžene, zmiraj več sopara spraviti dá, je lahko zapopadljivo, da se uni, ki je pred v posodi bil, vkup tlačiti dá, — kakor hitro pa se ta del, ki je unega tlačil, na kakošno vižo odvzame, se razširi uni spet na poprejšnje svoje mesto. Zato se pravi, da soparji so elastični ali pruživi, namreč da si prizadevajo, priti nazaj na svoje mesto, iz katerega so bili prej zagnani od večje moči; to storí, postavim, tudi peró, kadar ga kdo nekaj skloni ali upogne.

Soparji se pa spreminjajo spet v vodo, to je, v kapljice, ako se jim vzame vsa, ali tudi le nekaj njih gorkote, in posebej če se poškopijo z merzlo vodo.

Mislímo si po tem na barki ali na vozu precej širok votel valjar, ali kakor se navadno pravi, en cylinder (stoječ po koncu), v katerem je kratek storž (zamaš ali cép); mislímo si, da tisti storž se zna gibati doli in gori v valjarju, da pa vendar tako dobro zapre okoli sebe ali zamaši valjar, da vunajnemu zraku (luftu) ni mogoče na kakošno vižo predreti in priti doli pod storž v valjar; mislímo si dalej, da iz storža gré ena prekla (štanga), in sicer do neke določene visokosti, in da je gori zvezana z vožetom (štrikom) ali s kakošno drugo stvarjo na koncu druge prekle, ki stoji navprek; mislímo si, da naprej, to je, na koncu tiste navprek stoječe prekle, je zavezana na enako vižo tretja prekla, in da gré doli do podvozi enega kolesa, katero se imenuje obračajoče kolo (Schwungrad), in je prav vterjeno na podvoz, tako da nemore se gibati ali vertiti okoli te podvozi; mislímo si, da omenjena tretja prekla je zdolej na koncu zvezana z enim koncem sključenega zatika (∞), vterjenega na drugem svojem koncu na rečeno podvoz, in da bi mogla vertiti ta zatik in ž njim vred tudi podvoz in kolo; mislímo si, da v zavezi s tim stoji neka priprava, ktera po rečenem vertenju bi mogla obračati druge kolesa, to je, takošne kolesa, kakor jih vidimo na stranéh parobrodov na morji ali parovozov na železnici; mislímo si, da navprek stoječa prekla se naslanja na eno drugo, navpik (pokonci) nasajeno preklo, in sicer tako, da una se more na ti zadnji lahko gibati gori in doli ali cincati (balanzirati) se na eno in na drugo stran; mislímo si po tem, da nekaj preč od rečene, navpik nasajene prekle, je druga, tudi navpik stoječa prekla, gori zvezana z navprečno preklo, in da tista druga, navpik stoječa prekla, se vzdiguje iz dveh storžev, ktera se znajdetá v nekem drugem votlem valjarju, in sicer eden pod drugim in nekoliko saksebi; mislímo si še, da zraven prvega valjarja se znajde en kotel, v katerem se razgreja voda, in iz katerega zamorejo prehajati soparji po neki cevi (po relju) v valjar; in mislímo si na zadnje, da v drugem valjarju so v nekakošni daljini ena od druge dvě luknji s cevmi, ktere se daste lahko zapirati in odpirati z omenjenima dvema storžema, in ktere stojíte v zavezi s prvim valjarjem.

Kadar pride sopar iz kotla skozi cev v prvi valjar pod storž, povzdigne precej s svojo močjo tega zadnjega na kviško, in sicer, kakor se že razume, z

Cena pšenice na Dunaji in v Londonu. Naj višja cena za vagán pšenice 25. dan sept. je bila v Londonu 7 fl. 25 kr., — na Dunaji pa 30. dan sept. 7 fl. 48 kr.

Amerikanska razsodba. Na vertu nekega bogatega Amerikanca sem vidil breskvo tako silno polno na pol zrelega sadeža, da se je drevo vsaki čas polomiti žugalo. Na svét, ki sem ga gospodarju dal, naj bi podperl drevó, ker je škoda, če bi se polomilo, mi odgovorí Amerikanec: Kaj mi je mar za to! Če si je drevo toliko naložilo, naj pa tudi samo skerbí, kako bo nosilo! — Tako je pisal unidan nekdo, ki se je v Ameriko preselil, svojim ljudém domú in je pristavil sledeči: Nekteri kmetje so ravno tacih misel pri gosencah; tudi oni tako ravnajo, kakor da bi hteli rêči: „če so gosence same na drevo prilezle, naj zlezejo tudi same doli!“

Škorci.

(Konec.)

Le vén, ti buzakljunček! Tù le, mladič glavico pri vraticah na dan pomolí. Prav tako! Na sleme svoje rodne hiše se vsede, sestra za njim pride in kmali tudi starka priepè. Spodbujaje ju jima takole beseduje: pojta za mano, otročica, in zletita na jablano! Mladiča nista plahuna in čeravno jima perutice še niso popolnoma dorasle, vendar zaupno od veje do veje, od drevesa do drevesa, iz verta dalje na prosto polje letita. Tam se pase čeda ovác, — to so poterpne živalice in škorcem to ni neznano. Počenejo jim na kodrasti herbet in pregledujejo, ali ni tukaj tacih živalic, katerim naravoslovci „merčesi“ pravijo. Kakor se vidi, pridobitek ni majhen, in poterpežljive ovce veselè se lahkokrilatih gostov, ki jih pridejo obiskat, in druge nepovabljive golazni odpodé. Obilno in razno je miza opravljena, pri kateri Bog svoje ljube stvari pita.

Kmali so perutnice mladim škorcem toliko dorasle in tako spretné, da se starim v hitrosti in umetavnosti ne dajo prekositi. In zdaj se pričenjaje male vaje. Sperva izletí kacíh 20 do 50, potlej kacíh 100, na zadnje več sto škorcev vkup. Iz čet naredijo polke, in iz teh celo armado ali vojsko. Nebrojna versta po šest mož zapored se v dolgi rajdi dalje pomika. Zdaj se h krat levo in desno krilo krenete, približujete in iz polokroga naredí se četerokotje. Zdaj pa vstopi se vodja na čélo, in silni klin se naredí, Epaminondov vegasti bojni red, in siloma vihrajo čez plan. Kteri sovražnik bi se jim ustavil, kteri vojak bi se vrnil v tesno strinjene versté, ktere se kakor valovi dereče prevalljajo in prešinjajo, pa vendar v reki ostanejo in se ne ločijo! Derzni kregulj to poskusi, bliskoma priferčí, pa zastonj. Dereča reka ga sèboj potegne in valí, pa svojega plena ne doseže, osramoten se mora verniti.

To je veselo življenje veselih škorcev. Tako letajo, tako se vadijo, in zraven so zmirej veseli in dobre volje. Kadar so se po dnevu naletali in našetali, planejo zvečer v šali in smehu v smerečje ali ločje pri ribniku in še do terde noči tam šepetajo.

Tako preidejo hitro, le prehitro topli poletni dnevi in solnce na nebeznem obloku niže vshaja in zahaja. Toplo sicer še sije in v vinogradih dosti je še sladnih jagod. Tode en glas v malih škorcjih persih pravi in opominja: „ne mudite se dolgo več, veseli ptički, kmalo bojo dnevi prišli, ki vam ne bojo po godi“. Nanagloma se zbere zbor in po večini glasov se sklène brez zamude oditi že pojutrajšnjem ponoči. Ko ljudjé še mehko spavajo, začne se velika preselitev krilatih ljudstev v zrak. Lastovke, skerjanci in žerjavi tudi odrinejo, štoklje in

slavci so že pobegnili. Vsi kermijo proti jugu, vsi pravo pot skozi planinske dole najdejo, se oglasijo spet na Laškem in na Gerškem polotoku. Marsikteri škorec tukaj ostane, toda pravi romarji grejo še dalje čez srednje morje v vročo Afriko. Pa tako dobro, kot pri nas jim tam ni, Afrika jim ostane ptuja, ne delajo tam gnejzd in ne ležejo jajčkov; hrepenenje po ljubi severni domačii vedno jim še v serčiku živí, in tedaj še le so prav veseli in žvižgajo poskočne pesmi, kadar marci pride in jih proti severu pokliče, v deželo, kjer jablane in hruške rastejo in prijazni ljudjé stanujejo, ki škorcem kočico astešejo in se veselè njih šaljivega djanja in nehanja. V. B.

Ozir po svetu.

Narodopisje Krimljanov.

Lego in zgodovino polotoka Krima (Taurije), kamor se ravno zdaj oči vsega sveta obračajo, smo v listih 71., 72., 73. popisali. Danes čemo ob kratkem podati narodopis stanovavcov v Krimu, katerih se šteje okoli 450 do 460.000, in katerih večina ni več izvirnega tatarskega (tartarskega) rodú, ki je v 13. stoletji to deželo si prisvojil.

Pravijo, da ime Krim je tatarskega izvira in da pomeni terdnjavo, kar ima naznanjati veliko naravno moč, s katero se polotok ta sam po sebi brani zamore zoper vunanji napad. Samostojno vladarstvo Tatarov v ti deželi je terpelo le dvé stoletji; že Turki so se vtikali v zadeve te dežele tako, da nje kani so bili podložniki turških sultanov; Rusi pa so vzeli oblast Tatarom in Turkom. Dandanašnji je celó ime Tatarov zginilo iz zgodovine, tako, da sedaj se poznajo le še nekatere plemena tatarskega naroda: Uzbeki, Kivanci, Bokari itd.

Tatari južnega primorja v Krimu se bistveno ločijo od Tatarov severnih štep. Pri unih se je mongoljski značaj večidel pogubil; njih lepi obrazi opominjajo na sto in stoletne dotike in zmesi z narodi kavkaškega, — evropskega plemena; tudi so silo veliko evropskih besed vzeli v svoj jezik. Tatari severnih štep so pastirji in ravnajo cele čede dromedarov. Na videz divjaki so vendar priprosti v svojih šegah, svobodo- in gostoljubni. Tatari primorci, ker imajo vsega zadosti v svoji nepopisljivo rodovitni domovini, so leni, in talijanska kri, ki deloma teče po njih žilah še od tistega časa, ko so Genuezi primorje gospodovali, jih je naredila lepe postave in prijaznega obraza, za katerem pa skrivajo prekanjenost, ki jim pomaga, da ptujce v kupčijstvo radi za nas vodijo.

Tatarom vlastna šega je, da svoje sela stavijo raji po sterminah kake gore, kakor po ravnem. Iz kake gore odkopljejo toliko prostora, da si izzidajo hišo; pri tem si prihranijo stavbo zadnje hišne stene, ktero namestuje gora sama; stranske stene pa napravljajo iz ila. Streha, ktera tako rekoč izpod gore molí, je popolnoma ravna in z zemljo pokrita. Hiše njih se po tem takem od deleč komaj vidijo.

Planjave (štepe) so večidel obrašene z divjo materno dušico (tymianom); le po malém raste trave, po kateri se cele čede dromedarov pasejo. Tihota kraljuje po veliki samoti. Le včasih priropotá kak okoren tatarsk voz z grozno veliko spleteno tēndo, na katerem sedé Tatar kupoma, in v kterege je vpreženih dvoje kamel.

Staro poglavno mesto tatarsko je Bakči-Saraj, ker v novem poglavnem mestu Simferopolji je Tatarom le samotni kot — stari Akmečet — za prebivališče odločen. V Bakči-Saraji pa ni duha ne sluha od tistih velicih prekucov, ktere je prestalo nekdanje tatarsko gospodstvo. To mesto je še čistega mohamedanskega značaja; velika ulica je pol ure dolga, sila ozka in vsa polna kramarjev, ki so tako zversteni,